

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан природничо-географічного
факультету

_____ Л.П. Міронець
«30» _____ серпня _____ 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Ландшафтознавство

галузь знань: 01 Освіта

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійні програми: Середня освіта (Географія. Біологія та здоров'я людини)
Середня освіта (Географія. Англійська мова)

мова навчання: українська

Погоджено науково-методичною
комісією природничо-географічного
факультету

30 _____ серпня _____ 2023 р.

Голова

(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Розробник: Машенко Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент.

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри загальної та регіональної географії
Протокол № 1 від “30” серпня 2023 року.

Завідувач кафедри

Корнус О.Г., канд. геогр. наук, доцент

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	бакалавр	Вибіркова	
		Рік підготовки:	
3-й		-	
Семестр			
5-й		-	
Лекції			
24 год.		-	
Практичні, семінарські			
24 год.		-	
Лабораторні			
-		-	
Самостійна робота			
72 год.		-	
Консультації:			
-	-		
Вид контролю: залік			
Загальна кількість годин - 120			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета курсу « Ландшафтознавство» - сформувати знання про глобальний, регіональний та локальний рівень комплексної організації природи Землі та антропогенний вплив на ландшафти. Головною задачею вивчення дисципліни є формування у студентів системи ландшафтознавчих знань, що відповідали б сучасним вимогам до рівня підготовки вчителя географії.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними програмними компетентностями: **ЗК4.** Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу. **ЗК5.** Соціальна відповідальність та екологічність мислення. **ЗК6.** Здатність шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел. **ЗК7.** Здатність зосереджуватись на якості та результаті при виконанні завдань. **ЗК 12.** Здатність працювати як самостійно, так і в команді. **ПК 2.** Здатність застосовувати базові знання природничих і суспільних наук та інформаційних технологій при вивченні географічної оболонки і її складових. **ПК 5.** Здатність аналізувати взаємозв'язки в регіональних та локальних природних комплексах на різних просторово-часових рівнях. **ПК 7.** Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, локальному).

2. Передумови для вивчення дисципліни

Перед вивченням навчальної дисципліни студенти мають оволодіти знаннями з геології, геоморфології, гідрології, географії ґрунтів, основ наукових досліджень, метеорології, картографії і загального землезнавства.

Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчестності СумДПУ ім.А.С.Макаренка.

3. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
А	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з ландшафтознавства; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що впливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-

	термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
В	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
С	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
Д	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
Е	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
Ф	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
FX	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

4. Розподіл балів ,які отримують студенти

Поточний контроль					Сума
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2			
T1	T2	T3	T4	T5	60
10	15	10	15	10	

Контроль самостійної роботи					40	100
8	8	8	8	8		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6.Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є тести, презентації результатів виконаних завдань, реферати, залік.

Приклади тестових завдань для поточного контролю знань з навчальної дисципліни «Ландшафтознавство»

1. Предметом ландшафтознавства є:

- A. Природно-територіальні комплекси топологічного рівня
- B. Природно-територіальні комплекси регіонального рівня.
- C. Вивчення еволюції та розвитку ПТК.
- D. Вивчення властивостей і ознак ПТК.**
- E. Вивчення господарського впливу на ПТК.

2. Вкажіть ПТК, що відноситься до ПТК топологічного рівня:

- A. Фізико-географічна область.
- B. Фізико-географічний сектор.
- C. Фізико-географічний регіон.
- D. Ландшафт.
- E. Фізико-географічна місцевість**

3, До компонентів ПТК відноситься:

- A. Форми рельєфу.
- B. Атмосферні опади.
- C. Яруси рослинного покриву.

D. Гірські породи.

E. Поверхневі і підземні води.

4. Сукупність усіх процесів переміщення обміну та трансформації речовини та енергії всередині ПТК називається:

- A. Динаміка ПТК.
- B. Стійкість ПТК.
- C. Розвиток ПТК.
- D. Функціонування ПТК.
- E. Саморегуляція ПТК.

5. Елювіальні елементарні ландшафти це:

- A. Ландшафти дну балок і заплав.
- B. Ландшафти дну озер і річок.
- C. Ландшафти верхніх схилів вододілів.

D. Ландшафти вододілів з глибоким заляганням ґрунтових вод.

E. Ландшафти вододілів з близьким заляганням ґрунтових вод.

6. До природних ландшафтів відносять:

- A. Сільськогосподарські.
- B. Рекреаційні.
- C. Лісогосподарські.
- D. Селитебні.

E. Заплавні.

10. До головних структурних частин ландшафтознавства належать:

- A. Морфологія ландшафту
- B. Систематика ландшафту.
- C. Динаміка ландшафтів
- D. Геофізика та геохімія ландшафтів.

E. Все разом.

11. До морфологічних частин ландшафту належать:

- A. Фація.
- B. Підурочище.
- C. Урочище.
- D. Місцевість

E. Все разом.

Питання для підсумкового контролю знань з курсу

« Ландшафтознавство »

1. Поняття про природні комплекси та геосистеми
2. Об'єкт, предмет та завдання вивчення ландшафтознавства

3. Співвідношення основних понять, що відображають глобальний рівень організації природи Землі
4. Спільні та відмінні ознаки географічної оболонки та біосфери
5. Сутність понять «географічний простір» та «ландшафтна сфера»
6. Характеристика географічних поясів
7. Періодичний закон географічної зональності
8. Характеристика однієї з природних зон арктичного та субарктичного географічних поясів
9. Характеристика однієї з природних зон помірному географічного поясу
10. Характеристика однієї з природних зон тропічного та субтропічного географічних поясів
11. Характеристика однієї з природних зон екваторіального та субекваторіального географічних поясів
12. Сутність та принципи фізико-географічного районування
13. Одиниці зонального ряду фізико-географічного районування
14. Поняття географічний пояс та природна зона
15. Одиниці азонального ряду фізико-географічного районування
16. Поняття материк, субконтинент та фізико-географічний сектор
17. Поняття фізико-географічна країна, фізико-географічна провінція (край)
18. Поняття фізико-географічна область та фізико-географічний район
19. Різні тлумачення поняття “ландшафт”
20. Компоненти ландшафту
21. Чинники ландшафтоутворення
22. Морфологічні одиниці ландшафту
23. Поняття фація
24. Типологічна класифікація фацій
25. Урочища та їх типологія
26. Структура та інваріант ландшафту
27. Функціонування ландшафту
28. Динаміка ландшафту

- 29.Розвиток ландшафту
- 30.Класифікація природних ландшафтів Землі: таксономічні одиниці, критерії їх виділення
- 31.Серії та ряди типів ландшафтів Землі
- 32.Характеристика одного з типів ландшафтів
- 33.Основні чинники нестійкості ландшафтів до антропогенних впливів
- 34.Поняття про антропогенні модифікації природних геосистем
- 35.Види ландшафтів за ступенем антропогенної трансформації
- 36.Поняття “культурний ландшафт”, основні вимоги до його формування
- 37.Поняття про антропогенні ландшафти, їх класифікація
38. Трансформація абіотичних природних компонентів у селитебних антропогенних ландшафтах
39. Трансформація біотичних природних компонентів в у селитебних антропогенних ландшафтах
- 40.Особливості класу сільськогосподарських антропогенних ландшафтів
41. Особливості класу сакральних антропогенних ландшафтів
- 42.Особливості класу тафальних антропогенних ландшафтів

7. Програма навчальної дисципліни

7.1 Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Глобальний та регіональний рівні комплексної організації природи Землі

Тема 1. Комплексні поняття глобальної організації природи Землі

Поняття про геосистеми та природні комплекси. Глобальні, регіональні та топологічні (локальні) природні комплекси. Об'єкт вивчення ландшафтознавства, його місце в системі наук про Землю та серед географічних наук. Предмет і завдання курсу. Співвідношення основних понять, що відображають глобальний рівень організації природи Землі (географічний простір, географічна оболонка, біосфера, ландшафтна сфера).

Тема 2. Регіональні природні комплекси

Фізико-географічне районування (регіональний рівень диференціації географічної оболонки). Поняття про фізико-географічний регіон та принципи фізико-географічного районування. Одиниці фізико-географічного районування. Зональний ряд одиниць районування: географічний пояс - природна зона - природна підзона. Періодичний закон

географічної зональності. Азональний ряд: материк - фізико-географічний сектор - фізико-географічна країна - фізико-географічна провінція - фізико-географічна область. Висотна поясність. Зонально-азональна одиниця районування - фізико-географічний район.

Змістовий модуль 2. Локальний рівень комплексної організації природи Землі

Тема 3. Ландшафтний рівень диференціації географічної оболонки

Загальне, типологічне й регіональне тлумачення поняття ландшафт. Компоненти ландшафту, їх поділ на інертні, мобільні та активні. Чинники ландшафтоутворення: радіаційний, циркуляційний, тектонічний, часу, антропогенний тощо.

Морфологічні одиниці ландшафту: фації, урочища, місцевості. Фація - найбільш однорідний елементарний природний комплекс. Чинники фаціальної диференціації. Типологічна класифікація місцеположень фацій. Групи елювіальних, супераквальних та субаквальних фацій.

Урочища, чинники їх обособлення. Основні й другорядні, домінантні та субдомінантні урочища. Прості й складні урочища.

Функціонування динаміка і розвиток ландшафтів. Часовий аспект структури ландшафту. Інваріант ландшафту. Функціонування ландшафту. Вологообмін, мінеральний обмін (геохімічний кругообіг), енергообмін у ландшафті. Біогенний обіг речовин.

Поняття динаміка ландшафту. Сукцесійні зміни, внутрішньовікові та понадвікові ритми. Стійкість та саморегуляція ландшафту. Розвиток ландшафту під впливом зовнішніх факторів та саморозвиток. Релікти, консервативні та прогресивні елементи в ландшафті.

Тема 4. Класифікації природних ландшафтів

Класифікація природних ландшафтів. Таксономічні ступені класифікації ландшафтів. Тип ландшафту та його класифікаційні ознаки. Поняття про коефіцієнт континентальності. Серії типів ландшафтів за теплозабезпеченістю та ряди типів ландшафтів за вологозабезпеченістю. Закономірності розміщення типів ландшафтів Землі. Підтипи, класи, підкласи та види ландшафтів Землі. Ознаки гумідних, семигумідних, семиаридних, аридних та екстраридних типів ландшафтів. Ознаки окремих типів ландшафтів за теплозабезпеченістю на прикладі антарктичних, субарктичних, бореальних, суббореальних, субтропічних, тропічних та екваторіальних ландшафтів.

Тема 5. Ландшафти, змінені під впливом діяльності людини

Ландшафти, змінені під впливом діяльності людини. Основні чинники

нестійкості ландшафту до антропогенних впливів. Фактори стійкості ландшафтів до антропогенних впливів. Поняття про антропогенні модифікації локальних природних комплексів. Види ландшафтів за ступенем антропогенної трансформації Поняття культурний ландшафт. Принципи організації культурного ландшафту. Поняття про антропогенний ландшафт. Основні класи антропогенних модифікацій ландшафтів. Антропогенна трансформація та зумовлені нею екологічні проблеми в селитебних, сільськогосподарських, сакральних і тафальних ландшафтах.

7.2. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма					Заочна форма						
	Ус	у тому числі				Усього	у тому числі					
		Лекці	Практ	Лабо	Конс		Самос	Лекці	Практ	Лабо	Конс	Самос
Розділ 1. Глобальний та регіональний рівні комплексної організації природи Землі												
Тема 1. Комплексні поняття глобальної організації природи Землі	16	2				14	20	-	-	-	-	27
Тема 2. Регіональні природні комплекси	28	6	8			14	34	1	-	-	-	27
<i>Разом за розділ 1</i>	44	8	8			28	54	1	-			54
Розділ 2. Локальний рівень комплексної організації природи Землі												
Тема 3. Ландшафтний рівень диференціації географічної оболонки	26	6	4			16	30		1	-	-	27
Тема 4. Класифікація природних ландшафтів	24	4	8			12	36	1	1	-	-	27
Тема 5. Ландшафти, змінені під впливом діяльності людини	26	6	4			16						
<i>Разом за розділ 2</i>	76	16	16			44	66	1	2			54

Всього	120	24	24		72	120	2	2	-	-	108

8. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1-2	Характеристика природних зон Землі	4	
3-4	Аналіз структури висотної поясності різних гірських систем світу	4	
5-6	Аналіз комплексного ландшафтного профілю	4	
7-8	Характеристика типів ландшафтів Землі за вологозабезпеченістю	4	1
9-10	Характеристика типів ландшафтів Землі за теплозабезпеченістю	4	1
11-12	Аналіз особливостей класів антропогенних ландшафтів	4	
Разом		24	2

Теми лабораторних занять

(не передбачені програмою)

9. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Воловик В.М. Ландшафтознавство. Курс лекцій. Навч. посібник. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2018.
2. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства: підручник / Сергій Володимирович Міхелі. — Київ – Кам'янець-Подільський: Абетка Нова, 2002. — 184 с.
3. Мащенко О.М. Основи ландшафтознавства. Навчальний посібник / Ольга Миколаївна Мащенко. – Полтава: ПНПУ, 2010. – 86 с.
4. Мисник Г.А. Основи меліорації і ландшафтознавства / Г. Мисник, Б. Куліковський. — К.: Інкос, 2005. — 465 с.

Додаткові

1. Міхелі С.В. Українське ландшафтознавство: витоки, становлення, сучасний стан: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014.
2. Петлін В. М. Системна природнича географія. - Львів : Вид. центр ім. І. Франка, 2011.
3. Гриневецький В.Т. Про закон ландшафтної організованості географічної оболонки / В.Т. Гриневецький // Український географічний журнал. — 2007. — №2. — С. 65-74.

4. Денисик Г.І. Лісополе України / Григорій Іванович Денисик. — Вінниця : Тезис, 2001. — 284 с.
5. Гуцуляк В.М. Основи ландшафтознавства.- Чернівці, 1994.
6. Кізюн, А. Г. Сільські ландшафти Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 "Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів" / Алла Григорівна Кізюн ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.
7. Ландшафти і сучасність: [зб. наук. Праць / відп. ред. Г.І. Денисик]. — Київ – Вінниця: Гіпаніс, 2000. — 289 с.
8. Руденко Л. Г. Ландшафтне планування та його роль у вирішенні завдань сталого просторового розвитку України / Л. Г. Руденко, Є. О. Маруняк // Український географічний журнал. – 2012. – № 1. – С. 3–8.
9. Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії і ландшафтознавства: матеріали II Міжнародної наукової конференції 5 – 8 жовтня 2005 р. / МОіНУ, Українське географічне товариство, В ДПУ, КТУ. — Кривий Ріг: видавничий дім, 2005. — 214 с.
10. Екологічна безпека агроландшафтів України / [голов. ред. Т. В. Тимочко]. – К. : Аспект-Поліграф, 2014. – 28 с.
11. Рябоконт О. В. Натурально-антропогенні ландшафти Поділля: структура, класифікація, оптимізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географ. наук : спец. 11.00.11 "Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів" / Ольга Володимирівна Рябоконт ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2015. – 20 с.

Інтернет-ресурси

1. Воловик В.М. Ландшафтознавство. Курс лекцій. Навч. посібник. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2018. (<http://library.vspu.net...>).
2. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Ландшафтознавство . Підручник. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. (<https://www.twirpx.com/file/1560338/>).

3. Гуцуляк В.М. Ландшафтознавство: Теорія і практика: Навчальний посібник / В.М. Гуцуляк. - Чернівці: Книги - XXI, 2008.

4. А. Мельник. Розвиток ландшафтознавчих ідей і ландшафтознавства в Україні. Сайт ЛНУ ім. І. Франка:

5. Ландшафтознавство як наука. Сайт «Географіка»:
http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/landshaftoznavstvo/landshaftoznavstvo_jak_nauka/62-1-0-811

6. А. Мельник. Розвиток ландшафтознавчих ідей і ландшафтознавства в Україні. Сайт ЛНУ ім. І. Франка:

<http://www.lnu.edu.ua/faculty/geography/Publik/Period/visn/31/MELNYK~2.DO>

7. Г. Денисик. Антропогенне ландшафтознавство: витоки, становлення, перспективи розвитку. Сайт «Еврика»:
http://evrica.org.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2221/96100_Denisik_G.pdf?sequence=1

8. Підтримка динамічної рівноваги природних ландшафтів. Роль геоекології в оптимізації геоекосистем. Сайт «Studentam.net.ua»:
<http://studentam.net.ua/content/view/5799/129/>

9. Культурний ландшафт. Сайт «Вікіпедія»:
http://uk.wikipedia.org/wiki/Культурний_ландшафт

10. Антропогенна динаміка ландшафту. Стійкість ландшафту. Сайт «Ua-referat»:
http://ua-referat.com/Антропогенна_динаміка_ландшафту.